

**ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ****HUMAN TRAFFICKING AS A GLOBAL PROBLEM
OF A TRANSNATIONAL NATURE**

**Лугіна Н.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та криминології
Університет державної фіскальної служби України**

**Василинчук Ю.О., студент IV курсу
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України**

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем людства – торгівлі людьми. У статті розглядаються проблемні питання, пов'язані із цим явищем. Поняття «торгівля людьми» визначається як міжнародними нормативно-правовими документами, так і законодавством України. Торговля людьми розглядається як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що, відповідно до Кримінального кодексу України, визнаються злочином. Наголошується на важливості цього питання на національному та міжнародному рівнях. Розглянуто нормативно-правові документи, пов'язані із запобіганням і протидією торгівлі людьми, які мають юридичну силу на території України. Указується на рівень розповсюдження цього явища в Україні. Розглядаються внутрішні й зовнішні чинники, які є причиною торгівлі людьми. Ця проблема визначена як транснаціональна. Вивчаються країни, які є постачальниками живих «товарів» для України, і країни призначення. Велика увага приділяється причинам торгівлі людьми та її типам, включаючи примусову працю, рабство, сексуальну експлуатацію, примусову вагітність, вилучення органів, причетність до злочинної діяльності, використання в збройних конфліктах і продаж дітей. Проаналізовано шляхи, якими злочинці вербують людей. Найчастіше вони обіцяють легальне працевлаштування, укладання трудового контракту; оформлення візи, проїзних документів; неважку та високооплачувану роботу без вимог знання іноземної мови. Указано, як позбутися цього явища в Україні. Доведено, що для того, щоб позбутися торгівлі людьми, потрібно слідкувати не тільки за тими, хто перетинає кордони нелегально, а й тими, хто перетинає кордони легально. Також у разі виявлення порушень необхідно заморожувати рахунки злочинців, вони не зможуть займатися своєю діяльністю в повному масштабі, адже торгівля людьми існує з однієї причини – вона приносить великий прибуток.

Ключові слова: торгівля людьми, рабство, протидія торгівлі людьми, сексуальна експлуатація, чинники торгівлі людьми, транснаціональна організована злочинність.

This article addresses issues related to human trafficking. The importance of this issue at national and international levels is emphasized. The concept of "trafficking in human beings" is defined as both international normative legal documents and the legislation of Ukraine. According to the Law of Ukraine "On Combating Trafficking in Human Beings", trafficking in human beings is the pursuit of an unlawful agreement the object of which is a person, as well as the recruitment, transfer, hiding, transfer or receipt of a person committed for the purpose of exploitation, including sexual exploitation, fraud, blackmail, vulnerability or the use or threat of violence, using official position or material or other dependence on another person, which according to the Criminal Code of Ukraine is a crime. It is ranked Ukraine in the ranking of countries with the highest level of modern slavery. The report of the Coalition of NGOs of the Network of Legal Development and the Hub of Civil Society of Ukraine stated that from 2012 to 2018, 542 persons (536 citizens of Ukraine and six foreign citizens) were officially recognized as victims of trafficking, of which 221 women, 267 men, 54 children. The internal and external factors of trafficking in human beings are considered. This problem has been identified as having a transnational character. Countries that are suppliers of live "goods" for Ukraine and countries of destination are considered. Much attention has been paid to the causes of trafficking in human beings and its types, including forced labor, slavery, sexual exploitation, forced pregnancy, organ removal, involvement in criminal activity, use in armed conflict, and sale of children. Actions identified at the legislative level of Ukraine are identified. It analyzes how people are recruited for trafficking-related offenses. It is stated how to get rid of this phenomenon in Ukraine. It has been proven that in order to get rid of trafficking, it is necessary to monitor not only those who cross borders illegally, but also those who legally. Also at identification of violations it is necessary to freeze accounts of criminals, they will not be able to be engaged in the activity in full scale, human trafficking exists for one reason – it makes big profit.

Key words: trafficking in human beings, slavery, combating trafficking in human beings, sexual exploitation, factors of trafficking in human beings, transnational organized crime.

Торгівля людьми в сучасному світі стала поширеним кримінальним явищем, і, щоб боротися із сучасним рабством, треба відкрито визнати існування проблеми, зрозуміти її реальні масштаби й почати застосовувати методи, уже апробовані в багатьох країнах. Експлуатація людей приносить організованим злочинним групам величезні гроші. У Європі торгівля людьми – це один із найбільш прибуткових видів підпільного бізнесу, який тільки у формі сексуальної експлуатації щорічно приносить злочинним групам близько 3 млрд. дол. США [6]. Торговля людьми є третім за прибутковістю видом злочинної діяльності, після продажу зброї та наркотиків.

Термін «торгівля людьми» передбачає різні види та форми експлуатації людини, які наводяться як міжнародними нормативно-правовими документами, так і законодавством України.

Згідно з протоколом про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання

за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [5].

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового

становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що, відповідно до Кримінального кодексу України, визнаються злочином [1].

За своєю природою торгівля людьми майже в усіх випадках має транснаціональний організований характер, оскільки в процесі її здійснення залучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через низку державних кордонів.

За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції, понад 230 тисяч українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження, постраждалих від сучасного рабства в Європі. У звіті Коаліції громадських організацій Мережі правового розвитку та Мережі хабів громадянського суспільства України вказано, що з 2012 року до 2018 року 542 особи (536 громадян України й шість іноземних громадян) офіційно визнані жертвами торгівлі людьми, з яких – 221 жінка, 267 чоловіків, 54 дитини. Отже, ми бачимо, що предметом торгівлі може бути будь-яка особа незалежно від статі й віку. Серед постраждалих осіб, які отримали реінтеграційну допомогу від МОМ, наймолодший було лише три роки, а найстарший – 73. Нині Україна перебуває на 49-й позиції зі 167 країн світу в рейтингу поширеності сучасного рабства. В умовах рабства живуть 301 тисяча людей у країні [8]. Приблизна частка українців, які живуть в умовах сучасного рабства, становить 6,7 на 1000 осіб. Україна опинилася на п'ятому місці серед країн Європи й Центральної Азії з найвищим рівнем сучасного рабства [4].

При цьому зазначається, що реагування українського уряду на це явище відповідає середньому рівню серед усіх досліджуваних країн. Україна була серед перших країн у Європі, яка в 1998 році встановила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. У Кримінальному кодексі України покарання за торгівлю людьми передбачено статтею 149. У 1999 році створено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. У 2000 році в структурі Департаменту карного розшуку МВС України й в обласних управліннях внутрішніх справ створено спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Указом Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» від 18.02.2002 № 143 визначено, що боротьба з торгівлею людьми є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України [7]. Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410 затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. [3]. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми в Україні успішно діє низка міжнародних організацій і мережа громадських об'єднань. Зокрема, завершено роботу над договорами з Лівією про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах; із Таїландом про правову допомогу в кримінальних справах; із Російською Федерацією, Білорусією, Туркменістаном і Бразилією про передачу засуджених осіб; з Єгиптом та Індією про правові відносини й правову допомогу в цивільних справах.

Чому ж, незважаючи на розвинену законодавчу базу, Україна є одним із найбільших «постачальників» підневільної робочої сили в Європі? Так, Україна залишається країною походження, транзиту і призначення в торгівлі чоловіками, жінками й дітьми, з 1991 року від торгівлі людьми постраждало близько 120000 громадян України.

Існує багато причин торгівлі людьми, які є комплексними та взаємопов'язаними.

До внутрішніх чинників належать соціальна нерівність; насильство в сім'ї та інші прояви гендерної нерівності; девіантна поведінка членів сім'ї (уживання алкоголю,

наркотичних речовин тощо); викривлення моральних цінностей і відсутність духовних принципів певної частини населення; привабливість кращого життя за кордоном і погана обізнаність громадян України щодо можливостей працевлаштування й перебування за кордоном і їх наслідків тощо; низькі заробітки більшої частини населення, загальне зниження життєвого рівня та матеріальна незабезпеченість; нестача робочих місць, безробіття, особливо серед молоді; активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань; корумпованість представників різних гілок влади.

До зовнішніх чинників торгівлі людьми належать такі: спрощення можливостей для подорожування; лояльність законодавства до заняття проституцією в багатьох країнах світу; попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей; попит на працю в галузях, де основна частина населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці, тощо.

Сучасна торгівля людьми має транснаціональний характер: вона охоплює всі регіони та більшість країн світу. Також зростають масштаби торгівлі людьми всередині країн. Якщо торгівля людьми пов'язана з переміщенням через кордони однією або декількома держав, країни, відповідно до їхньої ролі в цьому процесі, поділяються на країни походження; країни призначення; країни транзиту.

Україна, насамперед будучи країною походження, є також і транзитною країною, а останнім часом і країною призначення (здебільшого для дітей із Молдови) [6]. Наша держава – це країна, з якої, як правило, здійснюється експорт жінок на світові ринки сексуального бізнесу – в Туреччину, Італію, Польщу, Іспанію, Німеччину, країни колишньої Югославії, Угорщину, Чехію, Грецію, Російську Федерацію, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Сполучені Штати Америки й інші країни. У міжнародній системі Україна визначена як країна-постачальниця жінок. Саме громадянки України зараз становлять значну частину живого «товару» на відкритих і таємних ринках Європи та Азії. Чоловіки найчастіше експлуатуються в Португалії, Іспанії, Росії, Чехії.

Торгівля людьми має різні види, серед яких – примусова праця, рабство, звичаї, подібні до рабства, сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусова вагітність, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, використання в жебрацтві, утягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дитини. Розглянемо кожний вид більш детально.

1. Сексуальна експлуатація – це один із видів експлуатації праці людини, зокрема, в галузі проституції (здійснення природних статевих актів, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, учинення будь-яких інших дій сексуального характеру з метою отримання доходів, а не на основі приязні чи особистої симпатії) чи в суміжних із нею сферах. Використання в порнобізнесі – це фактичне використання людини для створення предметів порнографічного характеру, незалежно від її ролі в цьому процесі. Відомою в боротьбі з торгівлею людьми серед останніх міжнародних документів стала Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів із запобігання торгівлі жінками та боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації 1997 року. У цій Декларації запропоновано цілий комплекс заходів у рамках Європи, Європейського Союзу, країн-кандидатів у члени співтовариства. Торговля жінками в цьому документі визначається як «будь-які дії, спрямовані на легальне або нелегальне ввезення, провезення, перебування або вивезення з території країни жінок з метою їх прибуткової сексуальної експлуатації, з використанням примушування, зокрема насильства, погроз або обману, зловживання службовим становищем, або

іншого тиску, унаслідок якого особа не має ніякого реального та задовільного вибору як тільки скоритися цьому тиску або вчинити протиправним діям».

2. Що ж до України, то останніми роками збільшується кількість випадків експлуатації з метою **трудової експлуатації**. У разі експлуатації праці кінцевою метою торгівлі людьми є саме примусова праця. Про те, що праця є примусовою, може свідчити таке: використання людини, яка працює через погрозу застосування насильства; невивплата винагороди за раніше виконану роботу; погроза видачі працівника-нелегала органам влади; обмеження свободи пересування; неповнення відібраного паспорта або інші обставини. Крім того, до трудової експлуатації на практиці зараховують примусову консумацію та примусове залучення особи до жебрацтва, особливо дітей. Найпоширенішими злочинами щодо неповнолітніх українців є експлуатація в дитячій порностудії, схиляння до проституції, дитяча праця у сфері послуг і жебрацтво. Діти в силу свого віку є найменш захищеною та вразливою категорією громадян. За статистикою, в Україні 30% дівчат і 10% хлопців до 14 років ставали жертвами насилля. Торгівля дітьми належить до категорії особливо тяжких злочинів, який є одним із найбільш латентних і складних для розслідування злочинів проти волі, честі й гідності особи. Експлуатація охоплює широке коло ситуацій, пов'язаних із торгівлею людьми, і стосується як дітей, так і дорослих, працю яких можуть використовувати на будівництвах, у сільському господарстві, у приватних господарствах чи на тяжких низькооплачуваних роботах.

3. Інший напрям боротьби з торгівлею людьми спрямовує зусилля на протидію такому явищу, як **утягнення в злочинну діяльність**. Утягнення в злочинну діяльність – це дії, пов'язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом на особу та вчинені з метою викликати в неї прагнення взяти участь в одному з кількох злочинів. При цьому можуть використовуватися різноманітні способи впливу. Залучення в боргову кабалу – фактичне поставлення особи в стан повної матеріальної залежності іншої особи. Експлуатація такої особи триває до тих пір, поки вона не відпрацює свій «борг» (у більшості випадків – ціну, яку за неї сплачено, і витрати, пов'язані з її утриманням). Часто такі борги є сфабрикованими, до яких зараховуються суми грошей, витрачених на проживання, харчування та продовження терміну перебування на території іноземної країни за підробленими візами. Отже, людина опиняється в запланованій борговій залежності, яка постійно зростає. До неї додаються надумані штрафи (наприклад, у сексуальній експлуатації: спізнання до клієнта чи від нього, відмова вживати з клієнтом алкогольні напої тощо).

4. **Усиновлення чи удочеріння в комерційних цілях** – це оформлення спеціальним юридичним документом установлення батьківської опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою подальшого їх використання для отримання доходів (у жебракуванні, зайнятті азартними іграми чи для подальшого укладення щодо них угод, пов'язаних із фактичною передачею права власності). Про недопущення отримання комерційної вигоди з усиновлення та здійснення посередництва вказують міжнародно-правові документи. Так, відповідно до ст. 32 Конвенції про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, ніхто не повинен одержувати невинувдану фінансову чи іншу вигоду від діяльності, що стосується міждержавного усиновлення [2]. Тільки витрати й видатки, включаючи розумні професійні гонорари особам, які беруть участь у процесі усиновлення, можуть установлюватися або виплачуватися. Керівники, адміністратори та службовці органів, що беруть участь у процесі усиновлення, не одержують винагородження за надані послуги, яке є безпідставно високим. При цьому кожна держава-учасниця Конвенції

про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції й дитячої порнографії забезпечує, щоб, як мінімум, наступні діяння та види діяльності були повною мірою охоплені її кримінальним або карним правом, незалежно від того ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівні або в індивідуальному чи організованому порядку, зокрема неправомірне схиляння як посередництва до згоди на усиновлення дитини з порушенням застосованих міжнародно-правових актів щодо усиновлення.

5. **Використання в збройних конфліктах** – використання особи для виконання нею бойових завдань, пов'язаних із поваленням державної влади або порушенням суверенітету й територіальної цілісності інших держав тощо. Збройні конфлікти стають каталізаторами збільшення фактів торгівлі людьми, що зумовлюється багатьма факторами. Серед них – складна криміногенна обстановка в зоні конфлікту, послаблення державних інститутів, дисфункція правоохоронних органів у зоні збройних конфліктів, складність правового статусу непідконтрольних територій, зміна гендерного балансу на окремих територіях тощо.

В умовах збройних конфліктів найбільш розповсюдженими формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації стають:

- вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті;
- використання примусової праці й рабства для задоволення потреб озброєних груп;
- сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність);
- утягнення в злочинну діяльність;
- вилучення органів.

Крім того, під час збройного конфлікту факти торгівлі людьми найчастіше супроводжуються вчиненням інших тяжких протиправних дій, як-то: сексуальне насильство, катування тощо – або погроза застосування таких дій.

Вербувальники зазвичай використовують особисті зв'язки або фальшиві рекламні оголошення в місцевій пресі, нелегальні кадрові агенції та веб-сайти з працевлаштування. Посередниками у вербуванні можуть стати й ті, кому Ви довіряєте, – знайомі, приятелі, сусіди, а інколи навіть друзі або родичі. Часом вони й самі не знають, якими насправді можуть бути наслідки вашої подорожі. Умови, що пропонують вербувальники, є зазвичай дуже привабливими та можуть видатися правдоподібними, як-то: фінансова допомога та підтримка в організації поїздки, оформлення всіх необхідних документів тощо. Найчастіше вони обіцяють легальне працевлаштування, укладання трудового контракту; оформлення візи, проїзних документів; неважку та високооплачувану роботу без вимог знання іноземної мови (наприклад, роботу офіціанткою, домогосподаркою, прибиральницею – для жінок; роботу на будівництві або в сільському господарстві – для чоловіків).

Отже, підсумовуючи все вищесказане, ми можемо констатувати таке:

1. Міжнародна організація з міграції підрахувала, що в Україні від торгівлі людьми постраждало щонайменше 230 тисяч осіб. За приблизними даними, натеper 150 мільярдів доларів США – це щорічний дохід від торгівлі людьми. Рабство – це глобальна індустрія. І від трудового полону не застрахований ніхто – від безхатьків і до звичайних українців, які в пошуках кращої долі йдуть за кордон, а натомість потрапляють у рабство.

2. Торговці людьми продовжують використовувати обман і насильство в роботі, останні тенденції вказують на те, що жінки все частіше виступають як співучасники злочинних угруповань. Інша особливість торгівлі людьми – злочинці, що діють у розвинених країнах,

найчастіше торгують людьми з бідних країн. На відміну від інших злочинних угруповань, торговці людьми часто працюють незалежно один від одного, вони значно менші за розміром і тому їх складніше виявити.

3. Торговці людьми «підживлюються» корупцією. Зазвичай головними співучасниками злочинів стають правоохоронні органи, працівники митного контролю й навіть дипломати, які користуються своїм імунітетом.

4. Щоб позбутися торгівлі людьми, потрібно слідкувати не тільки за тими, хто перетинає кордони нелегально, а й тими, хто перетинає кордони легально. Також у разі виявлення порушень необхідно заморожувати рахунки злочинців, вони не зможуть займатися своєю діяльністю в повному масштабі, адже торгівля людьми існує з однієї причини – вона приносить великий прибуток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 26.10.2014. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19–20. Ст. 173.
2. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365 (дата звернення: 12.03.2020).
3. Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2007-%D0%BF> (дата звернення: 12.03.2020).
4. Протидія торгівлі людьми в Україні. Статистика МОМ станом на 31 грудня 2014 р. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 12.03.2020).
5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 12.03.2020).
6. Торговля людьми чи інша незаконна угода про передачу людини. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / ред. кол. Ю С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 6. 768 с.
7. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18.02.2002 № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2002> (дата звернення: 12.03.2020).
8. Global Slavery Index 2018. URL: <https://www.globallslaveryindex.org/2018/data/country-data/ukraine/> (дата звернення: 12.03.2020).